

Prim. dr. Tomaž Furlan (1901–1961) in njegov boj proti tuberkulozi – ob 110-letnici rojstva

Dr. Tomaž Furlan (1901–1961) and his fight against tuberculosis – on the 110th anniversary of his birth

Damjana Furlan Hrabar

Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Neubergerjeva 6, 1000 Ljubljana

Korespondenca/ Correspondence:

prof. dr. Damjana Furlan Hrabar, dr. med., Neubergerjeva 6, 1000 Ljubljana
damjana.furlan.hrabar@masicom.net

Ključne besede:

tuberkuloza, klimatsko in kirurško zdravljenje, antituberkulotiki, protituberkulozni dispanzerji, besežiranje, fluorografiranje

Key words:

tuberculosis, climatotherapy and surgical procedures, antituberculosis, antitubercular dispensaries, fluorography, TB vaccination

Citirajte kot/Cite as:

Zdrav Vestn 2012; 81: 435–42

Izvilleček

Golniški ftiziolog, prim. dr. Tomaž Furlan (1901–1961), je s svojim delom pomembno vplival na slovensko in nekdanjo jugoslovansko protituberkulozno delo. V času pred poznavanjem antituberkulotikov je kot ftiziolog veliko prispeval tudi h kirurškemu zdravljenju jetike s kolapsno terapijo, predvsem z ekstraplevralno pnevmolizo, izvajano v lokalni anesteziji. Po odkritju streptomicina in drugih antituberkulotikov je v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja s sodelavci vpeljal uspešno večtrino zdravljenje, ki je postopoma izrinilo kirurško zdravljenje in sredi petdesetih let močno zmanjšala umiranje, kasneje pa tudi zbolevanje za jetiko. Zato je prim. Furlan leta 1955 na Golniku odprl prvi pljučni oddelek za zdravljenje nespecifičnih pljučnih bolezni. Proti jetiki se je s sodelavci boril tudi s preventivo in v okviru osrednje slovenske protituberkulozne ustanove ustanavljal protituberkulozne dispanzerje, vpeljal besežiranje in fluorografiranje slovenskega prebivalstva ter Register za tuberkulozo. Objavil je številne strokovne in poljudne članke o jetiki ter bil urednik revije Delo proti tuberkulozi.

V času med obema svetovnjima vojnoma se je kot krščanski socialist udeleževal v politiki in se zavzemal za socializem s krščansko etiko. Bil je velik domoljub, zavzemal se je za zdravstveni, kulturni in ekonomski razvoj slovenskega naroda.

Abstract

Dr. Tomaž Furlan (1901–1961), physician and tuberculosis specialist at the Golnik sanatorium, greatly influenced Slovenian and former Yugoslav treatment of tuberculosis. Before the discovery of antitubercotics, he made a significant contribution to the surgical treatment of consumption using the collapse therapy, and especially by the help of extrapleural pneumolysis. After the discovery of the antibiotic streptomycin and other antitubercotics in the early 50's, he and his colleagues successfully introduced chemotherapy, which gradually replaced surgical treatment and in the mid-Fifties greatly reduced tuberculosis morbidity and mortality rates. In 1955, Dr Furlan opened the first ward for the treatment of non-specific lung diseases at the Golnik hospital. He with his co-workers also fought against tuberculosis in Slovenia by founding dispensaries, vaccinating against the illness, carrying out X-ray diagnostics and founding a Register of tuberculosis. He published numerous professional and popular articles on tuberculosis and was editor-in-chief of the medical journal "The Fight against Tuberculosis".

During the interwar period (1918–1941) he was a Christian socialist, participated in politics and advocated socialism with Christian ethics. He was a great patriot, committed to the health and cultural and economic development of the Slovenian nation.

Prispelo: 23. jan. 2012,
Sprejeto: 28. feb. 2012

Uvod

Golniški zdravnik, prim. dr. Tomaž Furlan (1901–1961), je s svojim strokovnim delom močno zaznamoval slovensko in nekdanje jugoslovansko protituberkulozno delo. Tuberkuloza, prastara bolezen, odkrita tudi na najstarejših človeških okostjih, se je izrazito razširila v 19. stoletju, v času industrializacije zaradi slabih socialno-ekonomskih razmer. Med Slovenci se je prvič množično pojavila v 16. stoletju ter prizadela fužinska in železarska naselja v okolici Železnikov, Kroke in Jesenic. Podatki za starejša obdobja niso znani. Drugi intenzivnejši val boleznij sledil v drugi polovici 19. stoletja, ko se je bolezen širila preko Gorenjske proti Prekmurju ter je na prehodu iz 19. v 20. stoletje dosegla največjo razsežnost.¹ Po smrtnosti je bila na neslavnem prvem mestu in je v Ljubljani pokopala približno petino vseh umrlih.² Kasneje (razen med 1. in 2. svetovno vojno) je obolevnost upadala zaradi epidemioloških ukrepov, izboljševanja socialnih razmer in zdravstvenega zavarovanja. Najpogosteje so zbolevali otroci in mladostniki, redkeje starejši ljudje.³

Kot mlad zdravnik je dr. Tomaž Furlan leta 1928 nastopil prvo službo v Sanatoriju Golnik, ki ga je leta 1915 deželna vlada izbrala za zdravljenje jetičnih vojakov predvsem s soške fronte. Leta 1919, že v času nove države Srbov Hrvatov in Slovencev, so hospitalizirali prve bolnike v preurejenem srednjeveškem golniškem gradu, katerega lastniki so bili nekoč graščaki Gallenfelsi. Leta 1921 je bila sezidana prva manjša bolniška stavba, nato je sledila zidava glavne Vurnikove bolniške zgradbe ter gospodarskih objektov s samostanom in kapelo. Današnjo podobo je zdravilišče dobilo med 2. svetovno vojno, ko so dozidali še dve stavbi.⁴

Študijska pot

Tomaž Furlan se je rodil leta 1901 v kmečki družini na Verdu pri Vrhniku, kjer je odraščal s petimi brati in sestrami ob delu, molitvi in učenju, kot je bilo takrat v navadi na podeželju. V času odraščanja je bil v kmečkem okolju močno navzoč vpliv Krekovega krščanskosocialnega gibanja. Ta duhovna

dediščina se je zrcalila v Furlanovi politični drži. Ker je bil Tomaž Furlan bister fantič, je učitelj v ljudski šoli svetoval očetu Francu, da ga pošlje naprej v šole. Mati je želela, da bi se šolal za duhovniški poklic, izbral pa je zdravniškega. Odšel je v Ljubljano in se vpisal na klasično gimnazijo; vsa leta je bil odličnjak, maturo je opravil z odliko in veliko pohvalo (Magna cum laude, leta 1922). Prvi dve leti je študiral na novoustanovljeni medicinski fakulteti v Ljubljani, nato na zagrebški, klinične predmete pa je poslušal na medicinski fakulteti v Innsbrucku, kjer je bil leta 1927 promoviran za doktorja celokupne medicine (medicum universum). V študijskih letih se je veliko ukvarjal s športom, predvsem z orodno telovadbo, odlikoval pa se je z vajami na drogu. Leta 1924 je kot član telovadnega društva Orlov celo tekmoval na olimpijskih igrah v Parizu⁵ (Slika 1).

Ftiziolog na Golniku

Leta 1928 je dr. Furlan proti svoji želji prevzel mesto zdravnika v Sanatoriju Golnik. Kot je pozneje opisoval v svojih spominih,⁶ so ga poslali »kazensko v izgnanstvo« na Gorenjsko. Vladajoča elita ga je iz političnih razlogov želela premestiti iz Ljubljane. Kot pristaš levega krila Koroščeve Slovenske ljudske stranke je bil namreč za njeno konzervativno desno frakcijo preveč dejaven – med drugim si je npr. upal javno kritizirati škofa Rožmana. Poleg tega se je, po pripovedovanju, kot član akademskega društva Orel javno fizično spopadel s pripadniki jugoslovanskega nacionalističnega gibanja Orjuna v Unionski dvorani v Ljubljani, kar takrat tudi ni bilo primerno. S premestitvijo na Golnik se je sprijaznil, pri čemer mu je pomagala izredno lepa lega Golnika ob vznožju gora. Želel je sicer specializirati kirurgijo, a je postal ftiziolog. Ftiziologija v tistem času za mladega in delovno zagnanega zdravnika ni bila spodbudna stroka, saj se je pri njej srečeval s kužnimi bolniki in nezaščitenimi rentgenskimi aparati, možnosti zdravljenja jetike pa so bile zelo omejene.⁷



Slika 1: Prim. dr. Tomaž Furlan (1901–1961), veliki slovenski ftiziolog in direktor protituberkulozne bolnišnice na Golniku po drugi svetovni vojni (fotoarhiv Inštituta za zgodovino medicine MF UL).

Klinično delo

V obdobju, ko se je dr. Furlan kot sekundarij zaposlil na Golniku, sta bili obolevnost in umrljivost za tuberkulozo še vedno zelo visoki, zbolevali pa so predvsem mladi ljudje. Kot lečeči zdravnik se je na oddelkih soočal z najtežjimi oblikami pljučne jetike: kazeozno, kavernožno in miliarno tuberkulozo, pogosto s soprizadetostjo grla in črevesja. Takratno zdravljenje je temeljilo predvsem na klimatski terapiji, s katero so poskušali zviševati imunsko odpornost proti Kochovemu bacilu. Lega Golnika na vznožju sončne strani Karavank s subalpsko klimo, svežim, čistim zrakom iz okoliških gozdov in senožeti je ustrezala tem zahtevam. Dopolnilno pa so spodbujali odpornost bolni-

kov z obilno in okusno hrano, počitkom na svežem zraku v odprtih ležalnih lopah in s sprehodi po bližnji neokrnjeni naravi. Zdravilno je delovalo tudi skupinsko zdravljenje, povezanost in prijateljsko vzdušje, ki se je razvilo med bolniki in zdravniki ter negovalkami – redovnicami. Številni bolniki so se na Golniku zdravili tudi leto dni ali več, ali pa so se večkrat vračali zaradi ponovitve bolezni. Zdravljenje tuberkuloze je potekalo po vzoru zdravilišča z visokogorsko klimo v Davosu v Švici. V znamenitem romanu Začarana gora (Der Zauberberg) nemškega nobelovca Thomasa Manna je nazorno opisano vzdušje takratnega sanatorijskega zdravljenja tuberkuloze.⁸

Med medicinskimi posegi so takrat terapevtsko izvajali umetni ekstrapleuralni pnevmotoraks z apliciranjem zraka v pleuralni prostor za stiskanje kavern, nadalje torakokavstiko za koagulacijo zarastlin, nastalih v pleuralnem prostoru med pnevmotoraksom, ter frenikotomijo (Slika 2). Domnevali so, da intravensko dajanje kalcija poapni in/ali celi kaverne, za zviševanje odpornosti pa so uporabljali tudi avroterapijo in avtoheimo. S temi ukrepi in ob higijensko-dietetski podpori in klimatoterapiji je po golniških podatkih ozdravelo 20–30 % obolelih, a s pogostimi recidivi. Bolniki s kavernožno tuberkulozo so v petih letih po zdravljenju umirali kar v 80 %. V spominih dr. Furlana zasledimo, kako naporna so bila dežurstva, zlasti ob spremembi vremena: takrat so zdravniki le nemočno opazovali, kako so nekateri bolniki s pljučnimi kavernami izkrvaveli ob kašlju in bruhanju krvi.⁹

Kirurško delo

Sprva so bili golniški zdravniki le internisti, ftiziologi. Ukvarjali so se le z manjšimi kirurškimi posegi, kot sta bila umetni pnevmotoraks in torakokavstika. V letu 1937 pa je že prihajal na Golnik prim. dr. Božidar Lavrič (1899–1961) iz ljubljanskega kirurškega oddelka, da je s torakoplastiko, kolapsno terapijo prsnega koša zdravil najtežje kavernožne oblike tuberkuloze.¹⁰ Še istega leta sta se šef-zdravnik zdravilišča, prim. dr. Robert Neubauer (1895–1966), in njegov asistent, dr. Tomaž Furlan, tudi sama lotila operacijskega



Slika 2: Golniški auhkirurgi – ftiziokirurzi s sodelavci pri operaciji. Z leve operater dr. Tomaž Furlan, asistira dr. Božidara Herkova, instrumentarka sr. Mira, v ozadju dr. Robert Neubauer (fotoarhiv Bolnišnice Golnik).

zdravljenja s kirurško kolapsno metodo. Kot prva na Balkanu sta vpeljala za zdravljenje določene oblike tuberkuloze ekstraplevralno pnevmolizo. Opravljala sta jo v lokalni anesteziji, poseg pa je bil veliko lažji kot torakoplastika. Zgledovala sta se po nemškem ftiziologu dr. Schmidtju iz Rohrbacha pri Heidelbergu, pri katerem se je dr. Neubauer izobraževal. Dr. Furlan si je predhodne operacijske izkušnje pridobival na truplih v splošni bolnišnici v Ljubljani. Kmalu za tem sta s prim. Neubauerjem uporabila torakoplastiko, a le v lokalni anesteziji. Tako se je Furlanova mladostna želja postati kirurg nepričakovano izpolnila prav na Golniku. V spominih opisuje, da so se zdravniki čez noč prelevili iz krotkih internistov v krvave kirurge.¹¹ Kmalu zatem so se tudi nekateri drugi golniški ftiziologi želeli priučiti kirurških posegov. Ftiziologi, ki so operirali, so se v nemščini ironično poimenovali »Auchkirurgen« (Slika 3).

Zaradi uspešnega protituberkuloznega dela je bil dr. Furlan leta 1938 imenovan za primarija. Istega leta je postal tudi šef-zdravnik v Zdravilišču za tuberkulozo Topolšica, kamor je prenesel vse kirurške metode zdravljenja jetike. Toda že po enem letu se je vrnil na Golnik, ker mu je to omogočilo tesnejše povezave s somišljeniki pri krščanskih socialistih.

Raziskovalno delo

Prva leta dela na Golniku je dr. Furlan poleg kliničnega dela vodil tudi bakteriološki laboratorij. Sprva je bil samouk, nato je

obiskal bakteriološki laboratorij na Dunaju in vpeljal po njihovem vzoru novo odkrito Löwensteinovo gojišče za Kochov bacil. Raziskoval je prisotnost tega bacila v krvi pri okuženih bolnikih. Rezultati se niso ujemali z dunajskimi, ker je tamkajšnji laborant, kot je dr. Furlan izvedel pozneje, ponarejal podatke. To je večkrat pripovedoval. Izobraževal se je tudi v laboratorijih v Parizu, kjer so potrdili pravilnost njegovih rezultatov.¹²

V zgodnjih tridesetih letih je bil dr. Furlan prvi slovenski zdravnik, ki je tuberkulozo preučeval tudi z epidemiološkega in socialnomedicinskega stališča. Najprej je ugotavljal prekuženost z bacilom tuberkuloze pri otrocih z Mantoux-testom v meščanskih in ljudskih šolah na Gorenjskem. Ugotovil je, da je prekužni indeks visok v meščanski šoli na Jesenicah ter v osnovni šoli na Gorjah in v vasi Goriče pri Golniku. Pozneje je bil prekužni indeks v veliko pomoč pri pregledih učencev ljudskih šol za sledenje jetičnih bolnikov.¹³

Furlana je zanimala tudi umrljivost za tuberkulozo: v takratnem srezu Jesenice – Radovljica je iz župnijskih knjig zbral podatke o umrlih prav za jetiko. Prikazal je grafikon mortalitete od leta 1845 do leta 1937, ki pa ga je dopolnjeval vse do leta 1955. Potrdil je naraščanje umrljivosti za jetiko z industrijsko revolucijo, kar je pripisoval obubožanju delavstva, urbanizaciji in izrazitemu poslabšanju socialnih razmer. Krivulja umrljivosti je dosegla vrh leta 1900, nato pa je postopoma upadala. Izoblikoval je še danes veljavno teorijo o epidemičnem valu tuberkuloze, ki je zajel slovenski narod. Poleg eksogenih, predvsem socialnih dejavnikov okolja, ki so vplivali na potek umrljivosti, je razmišljal v duhu Darwinove evolucionistične teorije tudi o vplivu endogenih dejavnikov. Poudaril je, da zbolevalo za jetiko le tisti, ki so endogeno predisponirani, ki so se rodili z zmanjšano telesno odpornostjo. Po letu 1900, ko je postopoma upadala umrljivost za jetiko, je spoznaval, da mladi s slabšo odpornostjo proti Kochovem bacilu pogosto umirajo brez potomcev. Svoje rezultate proučevanja umrljivosti za tuberkulozo in razmišljanja o eksogenih in endogenih dejavnikih zanjo je želel objaviti leta 1950, vendar so recenzenti članek odklonili. Ocenili so, da je njegovo



Slika 3: Zdravniki z bolnikom ob napravi za umetni ekstraplevralni pnevmotoraks leta 1947. Z desne stojijo zdravniki Tomaž Furlan, Josip Otahal, Ivan Pučnik, NN, Branko Marsenič in NN (fotoarhiv Bolnišnice Golnik).

navajanje endogenih dejavnikov nedialektično in ne sloni na stališču marksizma in leninizma. Leta 1956 je bil članek objavljen v ugledni medicinski reviji.¹⁴

Nadalje je prim. Furlana kot klinika zanimala vloga genetike pri obolevanju in razvoju bolezni. Bil je prvi slovenski ftiziolog, ki se je lotil tudi vloge imunskega odziva. Po odkritju Kochovega bacila se je namreč začela 50 let trajajoča doba proučevanja patogeneze tuberkuloze le v zvezi z bacilom. Vsa stara razmišljanja o tuberkulozi kot konstitucijski bolezni so bila pozabljena. Pri svojem delu v dispanzerju je prim. Furlan opažal, da v družinah s številnimi otroki zbolijo le nekateri. V literaturi je zbral takrat najnovejše poglede na ta problem in v članku *Dednost in konstitucija* opozoril, da konstitucijski faktor igra nadvse pomembno vlogo ter je celo pomembnejši kot okužba s Kochovim bacilom. Zapisal je, da moramo pri tuberkulozi upoštevati specifično dedno predispozicijo, saj ta predstavlja povečano verjetnost za okužbo. Za to delo je leta 1934 prejel nagrado mesta Celje.¹⁵

Udejstvovanje v politiki

Prim. Furlan se je poleg zdravniškega poklica angažiral tudi v politiki. Podobno kot nekateri drugi predvojni intelektualci je kot domoljub v sebi nosil odgovornost do slovenskega naroda za njegov zdravstveni, kulturni, ekonomski in tudi politični razvoj. Zavzemal se je predvsem za socialne pravice in obstoj kmeta in delavca. Njegovo ime je v času med obema svetovnima vojnama

tudi tesno povezano s slovenskim krščanskim socializmom. Bil je med vodilnimi člani gibanja, ki je s krščansko občutljivostjo za socialne krivice kmeta in delavca, kakršne je povzročilo kapitalistično pridobitništvo, sledilo rešitvam Janeza Evangelista Kreka. V tridesetih letih prejšnjega stoletja so želeli obnoviti njegovo gibanje z ustanavljanjem konzumnega združenstva ter verig hranilnic in posojilnic. Temelj njihovega iskanja, v katerem so videli rešitev družbenih krivic, je bila pravična in socialno varna družba v socializmu s krščansko etiko.¹⁶

Že kot študent medicine se je Tomaž Furlan pridružil napredni novi katoliški organizaciji intelektualcev, ki so se zbrali okrog revije *Križ na Gori*. Sodelavci so bili dr. Anton Trstenjak, Edvard Kocbek, dr. Jože Pogačnik in drugi. Kot zdravnik je pri krščanskih socialistih tesno sodeloval z dr. Alešem Stanovnikom, ki je vodil to skupino, dr. Furlan pa je bil zaradi razgledanosti večkrat idejni vodja in njeno srce.¹⁷ Objavil je številne politične članke v revijah: *Beseda*, *Delavska pravica*, *Naš kovinar* in v *Reviji o sodobnih vprašanjih*.

Leta 1938 je imel dr. Furlan govor ob zagonu združne žage na Verdu, ki je izšel v *Delavski pravici*. Ta dogodek naj bi bil zgled, kako obnoviti gibanje dr. Janeza Evangelista Kreka.¹⁸ V članku iz leta 1939 je poudaril, da krščanski socializem postaja nosilec slovenskega narodnega odpora in politične demokracije.¹⁹ Leta 1939 so takrat politično najbolj razgledani slovenski krščanski socialisti dr. Aleš Stanovnik, dr. Tomaž Furlan in Edvard Kocbek izdali ciklostiran časopis *Slovenska politika*, v katerem so objavili članek *Kaj hočemo*. Njihovi cilji so bili: doseči enotnost slovenskega narodnega ozemlja, politično samostojnost slovenskega naroda, sožitje vseh Slovencev ter ustvariti socialno in gospodarsko rast na Slovenskem, da bi bil slovenski človek z njo bolj zavarovan.²⁰ Ob začetku druge svetovne vojne z zasedbo Češkoslovaške in Poljske je dr. Furlana zanimala povojna usoda »Stare Evrope«.²¹ Prišel je do spoznanja, da je Amerika postala največja vojaška sila sveta, predvideval pa je, da se nam bodo po koncu krvavih spopadov dozdevali vsi nacionalizmi le še kot huda, a prebolela bolezen. Slutil je možnost nastan-

ka današnje Evropske skupnosti. Leta 1940 je objavil filozofsko publikacijo *Poslednje vzmeti zgodovine*, v kateri je razpravljal o vlogi pomembnejših dejavnikov pri nastanku in razvoju narodov.²²

Medvojna leta 1941–1945

Po nemški okupaciji Jugoslavije leta 1941 so prim. Furlana kot intelektualca in politika izgnali z Golnika skupaj z družino v takratno »Nezavisno državo Hrvatsko« (NDH). V Sremu na Fruški gori je sprejel službo šefa-zdravnika v zdravilišču za tuberkulozo na Iriškem Vencu. Podobno kot na Golniku, ko je tik pred izgonom pomagal reševati iz zdravilišča ranjenega partizana, se je kmalu po prihodu na Fruško goro zapletel v podoben dogodek. Ker je bil izdan, so ga Nemci za več mesecev zaprli v preiskovalni zapor v Rumi. Rešil naj bi ga izgovor na Hipokratovo zaprisego.

V Sremu je bilo med vojno veliko jetičnih bolnikov in prim. Furlan je tudi na Iriškem Vencu bolnike uspešno zdravil z kirurškimi posegi v lokalni anesteziji: ekstrapleuralno pnevmolizo, torakoplastiko, zlasti pa drenažo pljučnih kavern in z umetnim ekstrapleuralnim pnevmotoraksom. Zgodaj spomladi 1944 je prim. Furlan odšel med sremske partizane, se udeleževal bojev na sremski fronti in se pozno jeseni vrnil v sanatorij na Iriški Venac. Takrat se je iz nemških zaporov vrnila tudi njegova žena Silva; zaprta je bila kot talka zaradi moža – partizana. V Slovenijo se je prim. Furlan z družino vrnil poleti 1945.²³

Povojna leta na Golniku

Po vrnitvi iz izgnanstva avgusta 1945 je prim. Furlan postal šef-zdravnik golniškega zdravilišča, nekdanji predstojnik prim. Neubauer pa je prevzel organizacijo protituberkuloznega dela v Beogradu. Prim. Furlan se je lotil reorganizacije zdravstvenega dela in že čez nekaj mesecev ponovno odprl operacijski oddelek. V težkih povojnih časih, ko so sicer že poznali antibiotik streptomycin, ki je uspešno zdravil jetiko, a je bil na Golnik uveden šele leta 1947, je bil pritisk za kirurško zdravljenje izjemno velik. Bolniki so zaradi medvojnega porasta jetike prihajali

iz vse Jugoslavije. K že predvojnemu slovesu golniške kirurške šole je dodatno pripomogla Furlanova izvirna izboljšava kirurškega posega pri pnevmolizi, ki je znatno zmanjšala pooperativno umrljivost.²⁴ Golnik je leta 1947 postal Zvezni institut za tuberkulozo in je zaradi vodilne vloge pri kirurški terapiji in preventivnih ukrepih proti jetiki postal učna baza za izpopolnjevanje jugoslovanskih fiziologov, za številne jugoslovanske bolnike pa zadnje upanje za ozdravitev. Med temi bolniki se je pogosto slišalo: »Če kdo, te bo rešil Furlan.«²⁵ Prim. Furlan je bil karizmatičen zdravnik: poleg spretnih rok je imel izrazit psihoterapevtski pristop do bolnikov. Znale so bile njegov vizite, ker je znal z dovtipi in šalami preganjati strahove bolnikov, da so se ob koncu vizite ponavadi vsi zadovoljno smejali. Bolniki so ga že pred vojno imenovali »sunny boy« (sončen fant). Leta 1949 je prim. Furlan za strokovno in organizacijsko delo prejel visoko odlikovanje, orden rada I. reda, ki mu ga je podelil prezidij zveznega parlamenta FLRJ v Beogradu.

Prelomno obdobje v zdravljenju jetike je za Golnik pomenilo leto 1947, ko so v zdravljenje uvedli antibiotik streptomycin. V začetku so zaradi njegove visoke cene z njim zdravili le redke bolnike. Rezultati so bili osupljivi že po treh tednih; prvi bolnik je po spominih prim. Furlana dobesedno vstal od mrtvih, toda bacili so kmalu postali odporni proti zdravlilu in simptomi bolezni so se povrnili.²⁶ Šele ko so leta 1949 vpeljali novo sintetsko zdravilo paraaminosalicilno kislino (PAS) ter leta 1952 prav tako sintetski pripravek isoniazid (Eutizon), je bil s kombinacijo teh zdravil premagan trdovratni Kochov bacil. Pomembno je bilo spoznanje, da se bakterijska rezistentnost proti antituberkulotikom prepreči, če se zdravljenje takoj prične s tremi ali štirimi antituberkulotiki. Pri tem je bil klinikom v veliko pomoč bakteriološki laboratorij, kjer so spremljali odpornost bakterij.

Leta 1951 je prim. Furlan h kirurškemu zdravljenju pljučne tuberkuloze z resekcijskimi posegi povabil ljubljanskega torakalnega kirurga prof. dr. Božidarja Lavriča (1899–1961). Z učinkovitim izvajanjem antituberkuloznega medikamentnega zdravljenja je že sredi petdesetih let nepričakovano

Slika 4: Prim. dr. Tomaž Furlan (spredaj 3. z leve) sredi petdesetih let 20. stoletja med jugoslovanskimi ftiziologi, ki so se udeleževali vsakoletnih golniških izobraževanj (fotoarhiv Inštituta za zgodovino medicine MF UL).



hitro upadla smrtnost za tuberkulozo, nekaj let kasneje pa tudi obolevnost zanjo. Era ftiziološkega kirurškega zdravljenja pljučne tuberkuloze se je tako končala, resecirali pa so vse pogostejše rakave procese na pljučih oziroma bronhih.

Leta 1954 je prim. Furlan na sestanku patologov v Ljubljani napovedal izrazito zmanjševanje obolevnosti za jetiko v Sloveniji, česar mu takrat niso povsem verjeli. Prim. Furlan pa je že leta 1955 na Golniku odprl prvi pnevmološki oddelek za nespecifične pljučne bolezni. Ležalne lope (odprte balkone s posteljami) v bolniških stavbah so prezidali v laboratorije, med katerimi se je v šestdesetih in sedemdesetih letih najbolj uveljavil respiratorni laboratorij, ki ga je vodil prof. dr. Branko Štangl (1920–2011).

Prim. Furlan je uspešno deloval tudi na področju preventive tuberkuloze: že leta 1934 je ustanovil pljučni dispanzer na Jesenicah in ga vodil vse do konca njegovega delovanja. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju drugih pljučnih dispanzerjev v Sloveniji. Leta 1950 je na Golniku ustanovil epidemiološki oddelek za besežiranja in testiranja s tuberkulinom, vodenje in nadzor fluorografskih akcij (1947–1982) po Sloveniji.²⁷ Njegovo vodenje je prevzel dr. Bojan Fortič (1921–2009). Leta 1954 so na Golniku uvedli tudi Register za tuberkulozo, ki je deloval za vso Slovenijo in je bil med prvimi v Evropi. Na Golniku je ustanovil tudi oddelek za delovno rehabilitacijo, kjer so se dolgotrajno

hospitalizirani kronični bolniki in nekateri drugi lahko priučili lažjega poklica, predvsem knjigovezništva.

Prim. Furlan je bil dober organizator in je vsako leto pripravljaval priljubljene dvotedenske golniške seminarje za jugoslovanske ftiziologe, ki so bili dobro obiskani in so jih »ljudsko« imenovani Furlanovi dnevi²⁸ (Slika 4). Bil je odličen pisec in je objavil okrog 100 strokovnih člankov, med njimi okoli 50 odmevnih. Pisal je tudi poljudne zdravstvenovzgojne članke, ustanovil in urejal je revijo Delo proti tuberkulozi in bil član uredniškega odbora Zdravniškega vestnika. Po vojni je ob večjih državnih in cerkvenih praznikih dolga leta pošiljal ameriškim Slovencem domoljubna pisma, ki so izhajala v časopisu Prosveta (Chicago). Leta 1935 je za uspešno protituberkulozno delo prejel Derганčevu nagrado.²⁹

V času povojnega pomanjkanja je bil prim. Furlan na Golniku tudi skrben »oče« svojim uslužbencem. Deloval je v duhu socializma, ki pa je imel korenine v Krekovem krščanskem socialnem gibanju. V petdesetih let je pričel zidati stanovanjske bloke in športne prostore za družine zaposlenih, organiziral pa je tudi sprostitvene prireditve, kot je bila npr. tradicionalna golniška veselica v okviru protituberkulozne lige in druge zabavne prireditve.

Po letu 1945 se prim. Furlan s politiko ni več ukvarjal, saj to niso bili več časi za njegov demokratični duh. Ker je odklonil vstop

v komunistično partijo, za politično udeleževanje tudi ni imel več možnosti. Ostal mu je le še zdravniški poklic, v katerega je vložil vse svoje strokovno znanje, intelektualno moč in se je nesebično razdal svojim bolnikom in sodelavcem, podobno kot na Štajerskem vodilni ftiziolog prim. Franjo Radšel (1899–1987). Razvil se je v vodilnega jugoslovanskega strokovnjaka za zdravljenje tuberkuloze. Na Golniku so se tako zdravili številni ugledni ljudje,³⁰ umetniki in vodilni politiki.

Prim. Furlana sta osebnostno odlikovala radovednost in hkrati dvom, poleg tega je imel odličen spomin. Bil je široko razgledan, poleg medicine se je zanimal za biologijo, zgodovino, filozofijo, astronomijo in politiko. Po značaju je bil kolerik, vedre, odrezave in pogumne narave, s katero je osvajal tako sodelavce kot bolnike. Slednjim je znal kot dober zdravnik vlti upanje v ozdravitev in jim ustrezno pomagati. Sodelavci so o njem zapisali, da je bil velik poštenjak in odkritosrčen človek, ki je znal na glas povedati vse, kar je mislil. Njegovi sodobniki z akademikom Antonom Trstenjakom so ga opisovali kot velikega humanista, človekoljuba svobodnega duha.

Umril je leta 1961, ko še ni dopolnil 60 let. K prezgodnji smrti je prispevalo dolgoletno čezmerno obsevanje z rentgenskimi žarki, pa tudi poklicne in politične stiske, ker je ostal zvest svojemu moralnemu in političnemu prepričanju predvojnega krščanskega socialista.

Prim. Tomaž Furlan si zaradi pomembnega strokovnega poslanstva pri zatiranju tuberkuloze na Golniku v slovenskem in nekdanjem jugoslovanskem prostoru zasluzi uvrstitev med velike slovenske zdravnike.

Literatura in viri

- Fortič B. Tuberkuloza. V: Enciklopedija Slovenije, zv. 13. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999: 391–2.
- Zupanič Slavec Z. Tuberkuloza, kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem na primeru sanatorija Golnik 1921–1998. Ljubljana: Institut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, Bolnišnica Golnik, 2009: 21.
- Zupanič Slavec Z. 120 let zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih (1889–2009). Zdrav Vestn 2010; 79: 173–81.
- Klep J, Kramberger A, Marn S, Modlic Ž, Tršinar I. Stara graščina na Golniku. V: Pod Storžičem. Ljubljana, 1985: 38–9.
- Karlin M. Primarij dr. Tomaž Furlan. Zdrav Vestn 1961; 30 (9–10): 173–5.
- Furlan T. Po 25 letih. Priroda, človek in zdravje. 1954; 9: 4–9.
- Neubauer R. Tomažu Furlanu – u spomen! Tuberkuloza, XIII, št.3. jul-sept. 1961: 321–3.
- Mann T. Začarana gora (prevajalec Gradišnik J.). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1959.
- Furlan T. Zdravniška služba pri jetičnem bolniku. Zdrav Vestn 1936; 8: 348–54.
- Zupanič Slavec Z, Soban D. Akademik profesor dr. Božidar Lavrič (1899–1961), znameniti slovenski kirurg: ob stoletnici rojstva. Zdrav Vestn 1999; 68 (9): 507–8.
- Furlan T. Po 25 letih. Priroda, človek in zdravje 1954; 9: 45–8.
- Furlan T. Kultura Kochovega bacila. Zdrav Vestn 1932; 4: 109–12.
- Furlan T. Prekužni indeks za tuberkulozo na Gorenjskem. Zdrav Vestn 1935; 7: 115–25.
- Furlan T. Tuberkuloza posle osam godina bakteriostatske terapije. Medicinski glasnik 1956,10.
- Furlan T. Dednost in konstitucija. Zdrav Vest 1935; 9: 145–50.
- Blažič V. Spomini doktorja Furlana. Ljubljana: Revija 2000, 2007; 1: 192–4.
- Prunk J. Pot krščanskih socialistov v osvobodilno fronto slovenskega naroda. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977: 137–8.
- Furlan T. Zadružništvo – kako rešiti slovenskega kmeta. Delavska pravica 1938; 1: 5–6.
- Furlan T. Vloga krščanskega socializma pri Slovencih. Delavska pravica 1939; 24: 2.
- Prunk J. Pot krščanskih socialistov v osvobodilno fronto slovenskega naroda. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977: 189–90.
- Furlan T. Svetovne in slovenske perspektive krščanskega socializma. Delavska pravica 1940; 46: 1–2.
- Furlan T. Poslednje vzmeti zgodovine. Tiskarna Sava d.d. Kranj 1940,1–24.
- Štangl B, Mešič J. Ob stoletnici rojstva prim. dr. Tomaža Furlana. Zdrav dih za navdih 2001; 11 (3): 16.
- Furlan T. Razširjena pnevmolioza. Zdrav Vestn 1950; 19: 75–8.
- Jaunig S. Dr. Tomaž Furlan versus bela smrt. Zgodovina za vse. 2007; (1): 121–9.
- Zupanič Slavec Z. Tuberculosis: (1860–1960) and Slovenia's Golnik Sanatorium and TB in Central Europe. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang, 2011: 119–21.
- Jesenovec G. Informacija o radiofotografski dejavnosti. Informator 1973; 3: 33–5.
- Glej opombo 2: 189.
- Glej opombo 2: 181.
- Zupanič Slavec Z, Slavec K. Franjo Radšel (1899–1987), organizator boja proti tuberkulozi v severovzhodni Sloveniji v letih 1936 do 1976: za 110-letnico rojstva. Zdrav Vestn, 2010; 79 (11): 806–14.